

ზელის-მოწერა:

ტფილისს, «ივერიის» რედაქციაში მოქმედების ქუჩასზე, შიოგვის სახლების წყ. მოდ., სახლი № 5.

ქუთაისს, ანტონ ღორთქვათაძის ბაბლო-ოთქვაში.

განცხადება მიიღება ქაბოულსა და რუსულს ენებზედ.

«ივერიის» ფასი

ერთი წლისა, გაგზავნილ გვერდებზე 7 მ. — ნახევარი წლისა . . . . . 3მ. 50კ. თითო ნომერი . . . . . « 15კ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გაასწორებს და შეამოწმებს დასაბეჭდელ გამოცემებში წერტილებს.

ს ა პ ო ლ ი ტ ი კ ო და ს ა ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ო გა ს ე თ ი.

გამოდის ხუთშაბათობით

მსურველთ შუქდღიანთ გამოიწერონ «ივერიის» პირველს მკათათვიდამ ვიღრე მომავალ პირველს ინფრამ-დრ. ფასი ნახევარ წლისა ს ა მ ი მან. და ათი შაური. ტფილისში მცხოვრებთათვის ხელის-მოწერა მიიღება უფ. ჩარკვიანის წიგნის მაღაზიაში, ქაშვეთის ქვემოთ დუქნებში, № 2. გარეშე მცხოვრებთათვის აღრესი შემდეგია: Въ Тифлисъ, въ редакцію газеты «Иверія».

პირად მოსალაპარაკებლად რედაქცია მიიღებს ოთხშაბათობით დილის ათი საათიდან ვიღრე შუადღის ორ საათამდე.

სამიხებელი: I. საქართველოს მატინე. «ივერიის» კორესპონდენტები ს. ასმეცლამ, ალექსანდიშვილი, იმერეთიძე. — II. საზოგადოებრივი მიმოხილვა. — III. საქართველო ანდრია მოცაქულის დროს. — IV. ცხადი და სიხმარი (დასასრული) ბეგურულიძის. — V. განცხადება.

საქართველოს მატინე

ახმეშა. «ივერიის» კორეს. აი განდა თითქმის ორი კვირა, რაც ციდან ნამიღ ადარ ჩამოვარდნილა. ბუნება აშკარად ცუდობინებს კაცს, რომ ახლა კი დადგა მწოვე წაფსული. ეს სიცხე მით უფრო საგრძნობელია კაცისათვის, რომ ბუნებას თითქო ნახტომი შეეშალა და ადრინახობიდან გააღვასკედ გადავიდა. ჯერ რომ დაბანდნულის ხის ქვეშ გრილაში და ნიაგსკედ ესე ცხედა, წარმოიდგინეთ, როგორ უნდა დააჭიროს კისერში სიცხემ საწყის მუშა-კაცს! ქქანდა ხოლმე წინა წელიწადებში მუშა კაცსა ერთი საშუალება, რომელიც ამლებინებდა წაფსულის მზის სიმწო-

გეში — ეს იყო ღვინო. ღვინო ავიწეებდა მას თავის მწარე ბედსა და გახედვით ამუშავებდა სიცხე ზანანაქებაში. ხომ გაგიგონათ — როგორღა ბანიაო, ღვინო კაცის ჯანიაო. მაგრამ წელს ამ «კაცის ჯანსაც» მოკლებულია ახმეცელი მუშა. ჯერ ხომ საზოგადოებრივი ღვინო ძვირია მთელს კახეთში, და ამ ახმეცაში უფრო გაძვირებულია მდუქნეების წყალობითა. თუ როგორ უნდა იყოს აქ ძვირათ ღვინო, მკითხველი წარმოიდგენს შემდეგიდგან: ის ღვინო, რომელიც თელავში ისეიდება ოთხ აბასათ, აქ არის რვა აბასათ თუნგი (25 გრესტი კი არის თელავიდან ახმეცამდე, მეტი კი არა!). აბა მითხარით, როგორ უნდა მისცეს გლეხმა თუნგში რვა აბასი და დააღვეინოს მუშასა? დარჩება და მემისი ფასი, რასაც ის მუშებს დააღვეინებს და აჭმევს? წელს ახმეცაში გერა ნახავთ მუშას ისეთს მდგომარეობაში, როგორც კვისაცვს თ. გ. ერისთავი ანდუყაფანის პირით:

«მერყოლიშვილი გაცოფებული, რვა ჯამისაგან გამეცლებული ცეცხლივით ყანას მოედებოდა, კაცი ყურებით გაგიჟებოდა.»

აი იქმნება ერთი კვირა, რაც აქ განიჭნა ქერები; შურის ყანებიც მზათ არიან და ელიან მხოლოდ მომკლებსა. მშვენიერი სანახავი რამ არის ესლა ჭინახულით დათესილი მინდვრები. გაჭნედავთ — მშვენიერი აბრასუძივით უბანახო ყანებია, რომელშიაც კაცი მკვრდამდე დაიმალება. დაჭებრავს ნიაგი და შინალით დაიწეებს სასიამოვნოთ დეღვასს. მხოლოდ ათასში ერთგან ნახავთ აქ წაქცეულს ყანასა, მაგრამ ნუ იფიქრებთ, რომ აქ გადაეკლას უკედ ბალახსა. ახმეცელ ყანას

ძვირად გადაუყლის ბაღახი, რადგანაც აქ ქმარგლიან ხოლმე ყანებსა.

ახმეტაში შარშან მშვენიერი მოსაგალი იყო, ასე რომ სასოფლო ზურის მადანია ისევ ისე ხელ-უხლე-ბელია, რადგანაც სოფელს არ უჭირდა ზური და ამის გამო არაგის რა გაუცნიათ მადანადგან. მაგრამ წელს შარშანდელზედ გაცილებით უკეთესი მოსავალის იმედაა, თუ წიდამ არა დაუშავდა რა. ერთის სიტყვით, წელს ახმეტაში დიდი მოსაგალი შოგა. მაგრამ რა? ვის ხელში მიდის ის გლეხის ნა-წოგ-ნადაგი?! ეჭვ, რაღა უამბო მკითხველს, განა არ იცის! ამ წამთარში აქაურს მედუქნეებს სულ რომ ცოტა ვსთქვას, ეჭმებოდათ უკანასკნელი რვა თასი კოდი სულადი (ზური, ქერი და სიმინდი). ჯერ მარ-ტო ერთ მედუქნესა ქქონდა ხუთი ათასამდე კოდი. რას იზამდა სოფელი, რომ ეს ამოდელა მოსაგალი შინა ჭრებოდეს და არ ჩადიოდეს სომხების ჯიბეში?

სხვას ჯერ ხნობით ვერას გაცნობებთ ახმეტა-ზედა. ამას წინათ ახმეტას არე-მარეში (ესე ამბობენ) დაიკარგა ერთი გაჭარი ურთა ბეგრის ფარხით და ფუღითადა. ამ ურთისა ვერაფერი გაუგიათ რა ჯერეთ, მხოლოდ ცხენი ეზოვნათ დაბმული უნაგირ მოხდილი. თითონ ურთაც არა სჩანს არც ცოცხალი და არც მკვდარი. ამასუდ იმდენი რამე ისმის, რომ ვერ გა-არჩევთ, რომელი არის მართალი და რომელი ტყუი-ლი—ხომ მოგეხსენებათ სოფლები და ქვრივების ჭო-რები. იმ ურთაზედ გამომიება არის შეძგარი და იმედი მაქვს „ივერის“ მკითხველებს ვაცნობო, საქმის დაბოლოების შემდეგ, თუ როგორ გათავადება ეს საქმე ან თუ გამომჩინა გამომიება—რა მიწის მკელმა უკო ზირი ამ უბედურს ებრაელთა ტომისასა.

გუშინ საღამოს მოვიდა ერთი ახმეტური გლე-ხი ჩემთან და მეხვეწებოდა, ერთი თამასუქი დამიწე-რეო; ამოდლო უბიდგან ქაღალდი და მომცა. არ და-მაჯალა თამასუქის დაწერა და მოჭყვას, რომ ესე და ესე გაგვიმხელდა ცხოვრებათ; რომ მანეთი ავიდლოთ ვა-ლათ, აბაჩი მარტო სათამასუქო ქაღალდში გვეხარ-ჯებოდა. ეს რომ სთქვას გლეხმა, დაგხედე სათამასუქო ქაღალდსა და ფასი შაური ეწერა ზედა. ბოლოს

შევიტყე რომ ამ სათამასუქო ქაღალდებს გლეხები ვიდულობენ მედუქნეებისაგან, რომლებიც შაურთან ქა-ღალდს აბაზ თუ სამაშურის ნაკლებ არ ამდევნენ. მე ახმეტაში შევიტყე ეს ამბავი, მაგრამ, უეჭველია, რომ თუ ვველგან არა, ბეგრს და ძირულ ბეგრს ადგილს ავიღე უნდა იყოს, ე. ი. ან მედუქნეებსა და ან კერძო ზირებს გამომაქვთ ხაზინიდან სათამასუქო ქაღალდე-ბი და მამასისხლათა ჭყიდის გლეხებზედა.

ხო თუ ისე არა ჭეჯობია, რომ მამასხლისმა ერთბაშით გამოიტანოს ხოლმე ხაზინიდან სასოფლო ფულით ეს სათამასუქო ქაღალდები და დააწყოს კან-ცულიანრიაში, და აქედამ გლეხებმა იყიდონ ხოლმე ქრისტიანულ ფასად.

ჩვენ როდესაც „ივერის“ მკითხველებს მოვას-სენეთ, რომ სოფლებში სარბევლო ფულებს სულ მორ-ბეგლები სჭამენ დუქნებშია და რბევას ჭიანი ტყემლის ოდენა სარბელობა ვერ მოაქვს მართალი სოფლისა-თვისა. მაგრამ ეს არაფერია: ეს კიდევ თაფლი და შა-ქარია იმასთან, რასაც ეხლას მოგახსენებთ. მოგეხსე-ნებათ, რომ სოფელში მამასხლისსა და სუდიებსა აქვთ ნება გადაახდებინონ დამნაშავე გლეხებს სამს მანეთამდე ჯარიმას. გადახდილი ფული უნდა ჩაიწეროს ხოლმე „ჩინილში“ და იყოს დაცული სასოფლო კასსა-ში. ეს ესე უნდა იყოს, მაგრამ ახმეტელი მამასხლი-სისათვის ეს განონი არ არსებულა. ვისაც შეხვ-დებით ახმეტელ გლეხსა და აუხსნით, რომ მამასხ-ლისმა ჯარიმის ფული უნდა ინახოს და არა ხარჯოს, მოგიგებთ: მასმ რატომ ჩვენი მამასხლისი არ იქცევა ისეა. რა წამს წაგვართმევინ ჯარიმასა, მაშინვე ის და სუდიები დუქნისაკენ ჭეჯავენ თავსაო. ამას არ და-გიჯერებდით, რომ საქმიდანაც ისე არა სჩანდეს. აი რო-გორ: ამგე სოფლის ნაგვარი მტკიცედ მარწმუნებს, რომ ახმეტის სასოფლო კასსაში სულ არ მოიზრება ხუთი მანეთი ჯარიმის ფულიო. ეჭვ, უარტი რამ მჭირდეს გიგვირდეს, ანუ რასაკვირველია — ამბობს ჩვენი რუსთაველი.

ცოტა რამ ვურადღების ღირსნი არიან ახმეტუ-რი სანიტარები. თუ როგორ სინიღისინათ იქცევიან, გვიჩვენებს შემდეგ: ერთს გლეხთან მქონდა გუშინ

ღაზანაკი და იმან შემომხივლა, რომ თუძგა მოწერილობა ასე არის, რომ როცა ბეგრანზე დააკლდება კაცი, არ უნდა დაარბიონ, მხოლოდ დაკლებულის დღის ბადათ შემდეგ უნდა გაიყვანონ სამუშაოთა, მაგრამ ბეგრის უსტაბაშებმა (როგორც ეძახიან აქ სანიტარებს) ერთი დღე ბეგრანზე დაკლებისათვის დაძარიეს და დაკლებულის დღის ბადათ სამუშაოთა გამოიყვანეს. ძრეულ სასურველი და სასიამოვნო იქმნებოდა, რომ აქაურმა მმართველობამ ახმეტურის სანიტარების მოქმედებას თვალი გადაავლო: მე ნემსის ოდენას მოგახსენებთ და იქმნება აქაუმი ოდენაც ბეგრი რამ გამოჩნდეს ამათ მოქმედებაში.....

მოგაწეინეთ, მკითხველო, თავი ახმეტურის ახმეტობითა, მაგრამ ნება მომეცით ერთი კიდევ. დღემდის ახმეტელებს აქვსთ სასოფლო განცელარია შიგ დუქანში. დამთანხმდით, თუ როგორი გავლენა უნდა ქონდეს ამას მოსამართლეების მართლმსაჯულებაზე, თუ მოსამართლეები ცოტათი მსუნაგებიან არიან და უყვართ ეკლის ჩათუთქვა (და ეგეთებიც არიან ეხლა ახმეტის მოსამართლეები!).

ეხლა აზირობენ ახმეტელები სხვა განცელარიათა შესებებას და, მგონია, ისევ დუქანის ახლო.... ნუ თუ ასეა განგებული რომ ჩვენი მართლმსაჯულება დუქანზედ შორს არ უნდა წავიდეს?

1878 წ. 28 ივნის.

დ. რ.

პრეტპანნი. («ვერისი» კოლე.) ამ მდგომარეობაში, რა მდგომარეობაშიც ეხლა არიან არტაქსანი ანუ სხვა ახალი აღებული ქალაქები, კაცს რაღაც იმედი აქვს, რომ ბეგრის თვალის და გულის შემაქცევარს სავანს ნახავს, მაგრამ როცა კაცი ათვარიალებს იქაურობას, წინ წარბიელი ცხოვრების უდაბნო ქსვდება, და თუ ჩემსავით ხანდისხმნ კალამთან შექიშვება იცის, არ იცის გაშმაგებულმა საცადამ და რისგან დაიწყო—თავიდან თუ ბოლოდან, ტყავიდან თუ გულგვიძლიდამ? უგანროდ ნუ ვიქმნები, თქვენის მოთმინების ჭირიძე! ამ ჯერად არტაქსანის გარეგან სახეს გაცოდინებთ შეძლებისა მებრ, მებრე ნელ-ნელა გაცოდინებთ აქაურობის შიგნულე-

ბასაც. რა გვექმნება? ნათქვამია: «ინც ღამე ხნა, ისიც მოკვდა».

არტაქსანი, საზოგადოთ რომ ვსთქვათ, ამ წამს სამხედრო ქალაქია (ქალაქს რომ ვაშობო ცოტას ვცოდნავ) ჯარების ბანაკები თეთრის კარვებით, ჯარის მოძრაობა, სამხედრო მოსამსახურეების დეჟანტელების ჟღერა ბუკ-მუხიკის ხმაურობა განა მავას არ ამტკიცებს?

ღამაში მდებარეობა აქვს არტაქსანს—ის დგას ცოტა მაღლობზე. წინ გაშლილი აქვს მშვენიერი მწვანე ბაღებით შემოვლილი ვრცელი ჭალა-მინდორი, რომლის სიგშე იქმნება მთებამდის ოცდა ხუთი ვერსტი.

მტკვარი ქეოფს არტაქსანს ორ ნაწილად: ძველი და ვითომ ახალი; ეს ორივე ნაწილი გბელის ხიდით არის შეერთებული: ეს ხის ხიდი თათრების დროს ძალიან ფერუშანად ყოფილა, მაგრამ ჩვენებს განუხსლებათ და სასიერნო ადგილის მაგიერებს გვიწვს ეხლა. ბაზარი ძველ ქალაქშია. ვეკლანფრში ეტეობა, რომ არტაქსანი თათრის ქალაქია. ვიწვევლე ბედი ბაზარში, რომ ზირველად გამოველი. რომ დადის კაცი, იმავე დროს ფიქრობს: არ იქმნა, არ ჩავიფლო სადმე ტალახში და თრეკით ამოსავყვანი არ გავხდეო. მტკვრის მარცხენა მხარეზედ დგას კარგა მოზდილი ძველი ციხე, რომელიც სრულებით გაუქმებულია. კედლები ზოგან სულ ახალია და შენობა ამტკიცებს, რომ ეს ციხე ქართველების ნაშენია. ციხის ერთი კედელი ზედ მტკვარზეა, ასე რომ წყალი ზედ-მოდის. შიგნითა შენობები სულ დანგრეულია და ზოგან იმისთანა ნაშთია, რომ ეტეობა, რა შენობაც ყოფილა. ზედ ნაწერები ბეგრი ვეძებ, მაგრამ ვერსად ვერ ვნახე. კარებზე კი არის თათრული ზედ-წარწერილი. ეს ზედ-წარწერა გვამცნებს, რომ ეს კარები თათრებს განუხსლებათ. მეორე ნაწილში, ე. ი. ახალქალაქში უფრო განათლებულ ქსავსეა შენობები. აქ შესვლით ორ სამ სართულიან სახლებს ქეთვირისას. აქ მიღებულია ხის შენობებიც. ბეგრს ნახავთ ხის ორ სამ სართულიან შენობებს, როგორც ქართლ-იმერეთში. ყავანი არ იციან აქა. სახლები სწორე, მიწა წვრილი ერდოებით არიან დახურულნი. როცა წვიმა მოვა, ბანებზედ გაჩნდება მწავალი ტბები. წვიმის წყალი ბეგრსანს ვერ

მათემს ბანზე ყოფნას, ნელ-ნელა ჩაეშვა სტუმრად სახლის ჰატრონთან, და წვეთ-წვეთად ცემით შეაქცევს ხალხე მას ციურის ამბების მბობით. სახლის ჰატრონს ან იამებს ეს მოუწოდებელი სტუმარი, მაგრამ რა გაეწეობს! უნებურათ ისმენს იმის ნამბობს და მეძრე თავისით თითბრის თასათ ისტუმრებს გარეთ. სუფთა აქვს არცაჲსანს ჭავა. მაგრამ ის არის უბედურება, რომ ერთ დონეზე არ დგას ხალხე: ხან ცივია, ხან გრილია, ხან ცივი ქარი ქრის და ხანაც საშინლად ცხელია.

სამხრეთ-აღმოსავლეთით არცაჲსანს ჩამოუდის ჰატრანა მდინარე, რომელსაც აღაგულის წყალს ეძახიან, და უერთდება მტკვარს. ახალი ნაწალი თითქმის ნახევრად გაოხრებულია. ბრძოლის უძალ სახლის ჰატრონები შეშინებული გაქცეულან სოფლებში და სახლები დაჩხინათ უჰატრონოდ.

დუქნები აქ მალან ჰატრები სცოდნით; იმედუნებია, რომ ცოტადენი საქანელი და თვითან თეთრი ჩაღმინი ჰატრონი ძლივს თავსდებიან, და თუ მუშტარი მოეძატა, გატად უნდა გამომბანდეს. მცხოვრებლების მომტეხული ნაწილი თათრები არიან და ანთვინელი ფრანგები, რომლებიც ლაშანაკობენ სომხურს და ურეგენ ბეგრ ქართულ სიტყვებს. თათრები ახალციხის საათაბაგოდამ არიან გადმოსახლებულნი მაგრამ ქართული ენა სრულებით გადავიწყებული აქვთ. ახალციხელ და ახალქალაქელს სომხებს და ურებს რაიხვი არა აქვთ. საცა ესენი იქმნებიან, იქ რა სიკეთე ინახება. ყველაფრის საძვირება, რომის, კონიანის და სხვა ამისთანა სასიძულეებისა და მწკნის კარდა.

არცაჲსანის შენობებში, რაც დაჩხა, შესანიშნავია კაზანებში. სივრე აქვთ სამას ნაბიჯამდისი და ყოფილან თათრების დროს სააგად-მყოფოდ და გაზარდად. ახლაც იმაში თავსდება სააგად-მყოფონი, ტელეგრაფი, და სცხოვრობენ ექიმ-დოქტორები და გულ-შემატკივარი და-ძმები—წითელ-ჯვაროსანის საზოგადოებისა.

ს. ბავრელი.

1878 წ. 20 აგ.სს.

ა-ტაპანი, 25 აგ.სს. («ვერ.» კორ.) ჰატრონისა, როცა კაცი ჯერ პურს ბაზას, სოცრს ჩიჩი, ხილს გაკას და წყლს ტრპტურს უმასის, მაშინ სშირად მოსდის სასაცილო უმწვილური ცნობის მოყვარეობის აზრები: თუ როდის გაეხდები დიდი, ძალაღი, როგორც მამა, ან როდის შექმნება ისე გქელი წვერ-უღვაში, როგორც იმას აქვს; თუ რისაგან და როგორ გათდება კაცი და ან რომ გაიყიდოს, როგორ ელირება ერთი კაცი? მეც ბეგრ ჯერ მამლიდა ეს აზრები. ვიფიქრობდი: ვსთქვით ჯამს თიხისაგან აკეთებენ, კოვზს სისაგან, ქვას სპილენძისაგან ანუ გიდეკ თიხისაგან. კაცს? გიდეკ ვამბობდი—ვსთქვით სამი ვაშლი ერთ გროშად, ათი კვერცხი ხუთ გროშად, ერთი ქათამი რა მუხრად (მაშინ იყოფა იყო); ერთი პური რა.ს გროშად, რაი გამიყეთი რა გროშად. მაშ კაცა? ვიფიქრობდი ღრმად. გამდეკი ანუ გაღია არ მდინსებია, რადგან ბობოლას არა მუყავა. ამისთანა შემთხვევაში მე ჩემის თხრობით მივმართავდი ხალხე ბუბერასთან—დედის დედასთან. ჩვენ სახლში ყველასე ჭკვიანი ის მეგონა. შიშველ კითხვასე, თუ როდის გავიხდები—მიზასუხება, რომ მაშინ გახდებოდა დიდი, თუ ჭკვიანათ იქნებოდა (მე იმისგან უფრო ტუეილა ვისწავლე ვიდრე მართალი) მეორე კითხვას უუხრადლებათ დაეკლებდა, მესამე კითხვასე კი ჩემდა გასაოცრად მეტეზად ხალხე, რომ ცოცხალ კაცს ფასი არა აქვსო, უფასოა და რომ ვინმე მოინდომას უადვო ფასის მიცემას კერ შეიძლება.

წამოიდგიერთ რა ნაირად შევწუხდებოდი ხალხე ამისთანა გაურკვეველ პასუხსე!... ამ გვარის პასუხის შემდეგ მეღრმად ჩაფიქრდებოდი ხალხე და ვხმარობდი ჩემს უმწვილულ ღონეს და ძალას, რომ გამეგო, აზრით მანც, რა ელირებოდა კაცი. ბოლოს გადაწყვეტილი ხალხე, რომ უეჭველად თათსი მანათი უნდა ჭდირდეს მეტეზი. თათს იმეტომ ვიფიქრობდი, რომ არ ვცნოდი რამდენია ეს „ათას“ ჩემის აზრით კანუსა-სდგურული უნდა ყოფილყო ეს რიცხვი.

ახლა კი (ამ ომის დროს) ნამდვილად დავწმენდი, რომ მართლად კაცს ფასი არა ჭქვანია: ერთი კვერცხი, ბოთლი ღვინო მეტად ჭდირება ვიდრე კაცი.... არცაჲსანის საავთმეოკოში დღეს გადაიცვალა ერთი ახალციხელი—უფ. აბ. გადაიცვალა, მოკვდა, დამარხეს, — რა გამოკდა? აქ: ხალი არაფერი! განა ცოტანი გედეკიან დამარხებიან? განა

ცოტა დედა, ცოლი, ძმა, და შვილები თვალ-სუფლები? ბევრი, წასაკვირველია.

ახლა საქმე იმაში არ არის, რომ მოკვდა; სიკვდილი არაფერი. საქმე სიკვდილის მიზეზი განსაზღვრავს. ეს სინდრავი ენაცვალა ერთს «აბაზს» ესე იგი, ერთ აბაზად გაიყიდა წვალებით და ტანჯვით. უფ. აბ. იყო მოვჭრე და სტამბოლში დიდ ხანს ნამყოფი. როცა ომი ასტყუდა და არტყანნი აიღეს, მაშინ ის გადაბოვიდა არტყანში და ვაჭრობდა.

მის ნაკვარ ფურელებში, ვინ იცის საიდგან, შეკრულა ერთი ყალბი აბაზა. იმისაც ერთხელ ეს აბაზი უხაზოთ მიეტა სალდათისთვის ხურდაში; სალდათს უტყვინა აბაზის სიყალბე და წარუდგინა ბოროდნისათვის. პოლიციის მოხელეები დიდ ატყუების ოდენა საქმეს ისე მნიშვნელობას არ აძლევენ, როგორც ნემსის ოდენასა. თუ სადმე შენიშნეს მაგისტრისა საქმე, ეტყვიან, როგორც ქორი ქათამს რადგან ქორმა იცის, რომ ის ქათამი იმის მუცელს გაძლავებს... მაშინვე შედგება ფიცხელი გამომიება: ჭაი, როგორ და საიდგან მოხდა ესა?.. კაცი, რომელსაც უტხოვრია სათათრეში და მაგისტრისა წმინდათ თავის დღეში არ დაურთავს, წასაკვირველია, გაშეშდა და არ იცოდა თუ რომელ ერთ კითხვას უძღოდა მცენა პასუხი. კაცს ბრალი დავდა; დამწყვდიეს, მაღაზია დაუკეტეს—ვაჭრობა გაუჩერეს. საწყალს შიშ კარკალისგან სიყვითლე დაქმნათ. როცა საირულის ჩარა აღარა ჭეზნდა, მაშინ შეიყვანეს საავსთმოფოფოში და შეიყვანეს იმისთანა ალაგას, საცა იყო ათასი კენეს, ოხუტის სასადით აკათ-მოფოფებისა. კარობრიობის ჯანმრთელობის მზრუნველთ სრულიად არ უფიქრნიათ, თუ უბედურად რა გავლენა ექმნებოდათ ამ გვარ სურათებს. შინ არ მომიკვდა.....

ეს აკათ-მოფოფი ჩვენ ბებრებს ექმნება უფრო მალე მოკრინიათ. აქაური მკვიდრი მცხოვრებლები, გაიგეს ეს ამბავი თუ, შიშ-კანკალში არიან. ჯერ მათ ისე არ გაუფრინიათ ჩვენი ფურელები და რომ მიხვიდე სავაჭროდ, ფურელის მიტყვის დროს, სანამ თვრამეტ ჯერ აღჯახს არ დაგაფიცებენ რომ ყალბა არ არის, გულ-შევიდათ არ იღებენ ფურეს.

კაცს ღმერთი უფრავის მხრით არ დაჭკავდა: მართალია ეს კაცი უბრალოდ ენაცვალა ერთ ყალბ აბაზს და დასტოვა ორი ოხელი და ღარიბი ცოლი უნუგეშოდ, მაგრამ განხდა ერთი კეთილი კაცი და შეება მისცა მათ ძნელ მდგომარეობას....

ღმერთმა აცოცხლეს უფ. იასან ევსელიანი და გაამკვალეს ამისთანა გულ-კეთილი ქართველები, რომლებიც არიან მანუგეშებლები ბევრი ქართველთათვის...

უფ. ევსელიანის გულ-კეთილობას, პატიოსნებას და ქართველებისთვის თავგანწირულობას ყველა აქ ჯარში მყოფი მეომარი ღაღადობს. ოსები ასობით სტოკებენ თავიანთ ცოლ-შვილს და მოდიან იმისთან სამსახურში შესასუფლად. რომ ჭკითხოთ თუ რად მოდიან იქიდან, აქა სამი თემისთვის, გიზასუბებს:—«იძოტომ, სენი წერიმე, რომ ნაცლნიკი კარგი ხარ. იმისი სული წირმიე ისე, როგორც სვილი გიუურებ. ძლიან კარგი კაცი ხარ ყურა მაროი». თათრები იქა ყურა მაროს (შავ მაროს) უძისიან, და ყველა იმის მკვლას ჭფრავს. განა მაგისტრისა კაცის მზე საფიცრველი არ არის თუ?

ს. ბაერელი.

იმაერთი. (აგერ. კორუს.) მაღლობა ღმერთს, მოკრინით ამდენ ავდრებს, წვიმებმა, ბატონო, თავი მოგაბუზრეს; ვაი-ვაგვანით, როგორც იყო, დაგსთესეთ სიმინდი, მაგრამ რად გინდ? გათონხა კვლარ მოგვისეჩხების ამდენი წვიმისაგან, მართალია ათიოდე დღე იქნება, რაც წვიმა არ გვინახავს... რაც ძალი და ღონე გვაქვს ვერქარებით თარხას, მაგრამ აგერ ღამის გამოგვადოს; რაქნას კაცმა, არ ვიცი, სან წვიმა გვაწუხებს და სან გოლვა. იმედი ვი გვაქვს მინც მოსკლისა. იქნება ღმერთმა არ მოგვიძულეს და ისე ვაჭრებეს ხელში იქნებ არ ჩავგადოს, წლეგანდუფებ. შარშან, ბატონო, ცოტა არ იყოს, ზემო-იმერეთში ნაკლები მოსავალი განხლდათ. ამის გამო იმულებული შევიქნით გვეყიდა საზრდო. მაგრამ სად უნდა გვეყიდა? სადა, ბატონო, და სამეტკლოში. იქ წასულა ჩვენ ასო-ოროსი ფურთი სიმინდის სასყიდლად ხელს არ მოგვცემდა და ვერც წავედით. ამ შემთხვევით ისარგებლეს ვაჭრებმა. მითხანეს რვინის გზით ათას-ათასი ფურთობით სიმინდი და დაგვრკვეს დუქნებში. მთელი ზესტაფონი და ზოლ-სტანცია მიხრულა აივსო სიმინდით. განხდენ მუადველ-

ბიჭ, მაგრამ ვაი ამათ ვაჭკობას. ფუთი სიმიინდი ოთხ აბასათ გაანინეს, როგორც ერთგან, ისე მეროდგან. რას ვიზამდით, უნდა გვეყვიდა. გული გვიკვდებოდა, რა გვექნა არ ვიცოდით. ამ დროს გავრდა ხმა ჩვენში, ერთმა ყმაწვილმა გაცმა სიმიინდი მოიტანა და სხვასე ორი შაფრით უფრო იაფათ ჭყადისო. მამინე, ვინც გვიკვივით, მივიპროთეთ ამ ყმაწვილს გაცს და ორი-სამი კვირის განმავლობაში ათას-სუთასი ფუთი სიმიინდი მკეტი გაუსალეთ. ჩვენ არ ვიცოდით, მას რამე მოგება ჰქონდა, თუ არა, მაგრამ მისი სახელი ჩვენ არსდროს არ დაგვაგვიწყდება. ჩვენდა საუბედუროდ, ამ ყმაწვილმა გაცმა სიმიინდის ვაჭრობას თავი გაანება მისი შიგვ. დავრჩით ისე ვაჭრების ხელში... ასლას ვი იყარეს ამათმა ჩვენსე გულის ჯავრი. ფუთი სიმიინდი გახადეს ოთხ აბას უსადლთუნად. ასლას ვი უფრო ხშირ-ხშირად გვაგონდება სოფელ ჩვენი წინანდელი ნაწინობი ვაჭარი. დემოთო, ისე კეთილი გაცი გამოგვიჩინე ვინმე კიდევ. ნუ ჩაკეტოვებ ამ უღასა ვაჭრების ხელში...

ამას წინათ, ბატონო, ურეებს ქრისტიანის ყმაწვილის წამებას აზრებდენ, და ყველას ის ჭგონია აქ იმურეთში, რომ ყმაწვილი ნანდვილად ურეებისაგან მოკლულიაო. ამას წინათ რომდენიმე სახსერელი ურია დაიჭირეს ამ საქმის თაობაზე და ქუთაისში გაგზავნეს; საქმე გამოძიებულს :ქვეს ბინდობილი და რა გამოვა შევიტყუათ. აქ ლანააკობენ, ვითომ გუბერნიის დოქტორს უცვნიან, რომ ყმაწვილი ძალად მოკლულიაო.

გლეხი პავლია.

მოკვლავს მაგალითი, თუ რა ჭკობი იწყება ჩვენს ქვეყანაზედ საზღვარ გარეთ გასეთებში. ერთს ნემენცურს (ავსტრიელს) გაგაღინანს გასეთში*). აი რას იწყება მისი ტყვიისელი გონრესპონდენტი ქიზიყელების ამბავის თაობაზედ:

„მთავარმმართველს ძალიან უსიამოვნო მდგომარეობა დაუხვდა, როდესაც დაბრუნდა. სხვა და სხვა ადგილებიდან მიუვიდა ამბავი, რომელსაც მოჭყვა შიში და მთავრობის მიერ მტკიცე ზომიერება. ეს ყველასეუდ უწინაჩეს შეესება სიღნაღის ამბავს. სამხედრო მინისტრის განკარგულებით სამაზრო უფროსებს მოუვიდათ ბასნება

სამი კვირის წინედ შეგრიბონ ხელმეორედ ყველა დრუყინები გავასიის მილიციისა. რადგანაც ეს მილიცია მსოფლოდ მარტში იყო დათხრენილი, ამიტომ ამ განკარგულებას მოჭყვა ყველგან უგმაყოფილობა, რომელიც ზოგიერთა მზრასში გადიქრა აშკარა აჯანყებად. ამ აჯანყებას ნამეტანი შიში მოჭყვა ქვემო და ზემო მახსანში. უგმაყოფილოთ გადიყვანეს თვისი სახლობა და მოძრაი ქონება ალაზნის აქით და შემდეგ წააგეს ხელი თოფი-არაღს. რამდენიმე დღის შემდეგ უფროსები იძულებულნი იყვნენ დაეთმოთ ადგილი დაიარაღებულთათვის. სოფ. ანაგის ახლოს გამოჩნდნენ 800 ინსურგენტი და დაიბურეს ყველა საომარი საყარულანი. სოფ. ბაკურციხეში ინსურგენტები იერიშით მიადგნენ ალაზნის მხედრობის უფროსს, თ. რაბულიანს, რომელიც გაიქცა; გრაფი ტიზენგაუსენი ვი ტყვეთ წაიყვანეს. თ. ვანხაძის შტაბის უმთავრესს სადგომს იერიშით მიუდგნენ და დიდი ზარალიც მისცეს. მსოფლოდ სიღნაღის გუშაგმა შეიმავრა თავი, რადგანაც დროზედ მიაშველეს რამდენიმე ასი ყაზახი. მეორე დასახმარებელი გუნდი გაგზავნილი იყო ტყვიისის გუბერნატორისა და თ. ჭავჭავაძის წინამძღოლობით.»

ეს ადგილი ზემოხსენებულის გონრესპონდენციის გადმოვიღეთ რუსულ გაზეთ «Голосъ»-იდან. შესანიშნავი ის არის, რომ გაზეთს «Голосъ»-ს მოჭყვას ეს ცრუ-შენტელაობა და თავის მხრით არავითარ სიტყვას, არავითარ შენიშვნას არ ართავს მას. რუსულს გაზეთს იმ გვარად მოჭყვას ეს ადგილი, თითქო ფაქტობს—ავგბი მე რამე ვისწავლო ქიზიყელების ამბავის შესახებ. ასლას «Голосъ»-ი დაიწყებს ჩვიღს—ზირში თითს უღებ ვერაზასაო და დასე მის სიბოროტეს, მკენეტსო.

სახლოტიყო მიმოხილვა

როგორც უწინ მოგასხენეთ, გონრესის ქმნილების სიმტკიცე ჯერ-ჯერობით ეჭვ-ჭეკმ არის და გადაწყვეტილებით ვერ იტყვას გაცი ომი მოჭყვა გონრესს თუ მშვიდობიანობა. მაგრამ ეს გარემოება, რასაკვირველია, ნებას არ ართმევს გაცს იქონიოს აზრი და მხედველობა გონრესის ქმნილებაზედ და მასზედ დაწოთულ გარემოებათა შესახებ. ამ მხრით დიქს საცნობის ის სხვა და სხვა მთავრედილება, რომელიც წარმოვა გონრესის მოღვა-

*) Politische Correspondenz.

წლებამ თვითოეულის ქვეყნის საზოგადოებაში, რომდენათა იგი შთაბეჭდილება გამოისატება მწერლობაში.

რომდენათა: ცქსურსთ—რსმალის ომიანობაში ჩანთუ-ლი იყო ჩჩგრულთა განთავისუფლებას* რსმალეთის მიულ-ბელობისაგან, იმდენად სამუდამოდ განდაწვევტილია. ესლა ბალკანისის ხალხთა შორის ზოგიერთნი თავის ან-ბარსუდ არიან მიშკებულნი, ზოგიერთნი უნდა განდენ სხვა ევროპიელას ჰატრონის ქვეშეგრდომნი. მაჟამტებათ ჩჩგრულთა დღეგრქელობა და კეთილ-მდგომარეობა, თუ არა—დმეტამა უწყის. მაგრამ ერთი გარემოება კი უშკვე-ლია: თუ კიდევ ასტყდა ომიანობა, ამაში «ჩჩგრულთა დაცვას» არკითარი ადგილი აღარ ექმნება, და მიზეზი, მობრეგებულ უნდა იქმნეს სხვა რამეში. ბედნიერნი იქმნე-ბიან ბალკანისის მცხოვრებნი თუ უბედურნი მათი მდგო-მარეობა იმ გვარადვე იქმნება მოწყობილი, როგორც: დაც მოწყობილია სხვა ევროპის ხალხის ცხოვრება. მამსა-დამე ომიანობა მათთა განთავისუფლებისათვის ცოტად თუ ბეგრად იმედით უნდა გაუწყდეთ მათთა უსაყვარლესის წადილის შესასკე. მართლად და რადას უნდა დაართვან სლავიანთა მარადი «მიდრეკილება უფროს მომშეთადმი,» და სხვ.? იქმნება ამიტომაც გაბრახებულან ზოგიერთა გასეთები გონგრესის გადაწვევტილების თაობასუდ. ან კი როგორ არ უნდა გაბრახდენ, როდესაც ნათლად ჰქუ-დვენ, რომ ევროპა ხელიდგან აცლის სლავიანებს და მით აცლის აგრეთვე კარგ შემთხვევას უოკვლ გვარის დაზურბობისას, გარეშე მდგომარობის გავრცელებისას და სხვ. აცლის და მქრე როგორ? თქვენ ხომ კერძო ანგა-რში იფიქრშიაც არა გქონიათ, — ეუბნება თითქო ევრო-პა, — თქვენ ხომ დღე და ღამე მარტო ის გაგონდობო-დათ, რომ როგორმე საწყად სლავიანებს ხელა მიუ-მართათ და რსმალეთის მტარკადლობასგან დავისნა-თ. აი ესლა ხომ დასხნილნი არიან, და თქვენის უანგარო გრძნობისათვის ესეც საკმარისია....

რსმალეთის არსებობა ევროპაში დამოკიდებული იყო, როგორც მოგვსენებათ, ევროპის სახელმწიფოთა ურთიერთშორის ცილობასუდ და შურისძიებასუდ. დიდი ხანია ევროპაში რსმალეთის ხსენებაც არ იქმნებოდა, ეს ცილობა რომ არ უფილიყო და აგრეთვე შიში ევრო-პის ომიანობის ატეხისა, რადგანაც რსმალეთის გა-ქარწყლება იმავე დროს უნდა უფილიყო მისის მეშვედ-რეობის დაუთვა სხვა და სხვა სახელმწიფოთა შორის.

ბელისის გონგრესმა ოგისის ორგანი საქმე: ერთის მხრით რსმალეთის გაქარწყლება ევროპაში და მეორეს მხრით ევროპის მშვიდობიანობის დაცვა. რადა თქმა უნდა, რომ მხელი საქმე უგისრისა გონგრესს, და ამიტომ ბევრი სამდურეკაციც უნდა მოჭვეს მის გადაწვევტილებას. ასეც მოხდა, მით უფრო, რომ გონგრესმა ჰერ-ჰერობით მარტო ევროპის რსმა სახელმწიფომ (გარდა რუსეთი-სა და მცირე სახელმწიფოთ, როგორც მაგალითებრ სა-ბერძნეთი, სერბია, ჩეხოსლოვაკია) ინგუნა მსხვილ-მსხვი-ლი ლუკმა — ავსტრიაში და ინგლისში. თუმცა გონგრესის მოღვაწეობას ეძახიან რსმალეთის შირველს გაუოფას, რომელსაც უნდა მოჭვეს მეორე და იქმნება მესამეც; მაგრამ მანც რაც ესლა მოხდა იმაზედაც ბევრი სამდურ-რავი იხმის, მეთქი. რა ინგუნა ავსტრიაში — მოგვსენე-ბათ კიდევ. რაც შეეხება ინგლისს, მას თუმცა შირდაშირ გონგრესიდან არა გამოუტანია რა, მაგრამ გონგრესის გარედ კი კაი ლუკმა გამოგლიჯა რსმალეთს. ამისათვის ინგლისმა იხმარა უცნაური და დიხს-შესანიშნავი რსტა-ტობა. გესსომებათ ის შირშეკრულობა ინგლისსა და რუსეთის შორის, რომელიც გაქვეყნა გასეთმა „Globe“-მა და რომელიც დადგენილ იქმნა ვიდრე გონგრესი შეიკრი-ბებოდა. გესსომებათ აგრეთვე, რომ ამ შირშეკრულობის ძალით ინგლისმა შირობა მისცა რუსეთს ბათუმის შესა-სკე არავითარ წინადმდებობას არ გაუწევ გონგრესშია, თუ სხვა სახელმწიფოანი არას იტყვიანო. ესლა გამომხდა, რომ ინგლისს რსმალეთთანაც შეუკრავს შირობა, რომლის ძალით, რსმალეთმა უნდა დაუთმოს ინგლისს კიბრის კუნძული. საქმე მდგომარეობს შემდეგში: როდესაც ინგ-ლისს ზემოსსენებულ შირ შეკრულობასუდ მოუწყობა ხე-ლი, ლარდ-ხალისბერის გაუტყვინა ლეიტენანტის (ინგლისის ელჩი სტამბოლში) ჟებეშ, რომელსაც მო-სსენებულა, რომ რუსეთი, როგორც ეტყობა, ბათუმსუდ სელს არ აიღოსო. ეს გარემოება, ამბობს ჟებეშა, ინგლისისათვის სულ ერთი არ არისო, კიდევ რომ დარწმუნებული იყოსო, რომ ბათუმისა, არტაქანისა და ყარსის შემდეგ რუსეთი სხვა ადგილებსაც (მცირე აზია-ში) არ წასწავდება. რაც უნდა იყოს, ამ სიმაგრეების დაჭერა რუსეთის მიერ თვით აზიის რსმალეთის დარღვე-ვას მოასწავებსო. რსმალეთის მიულბელებობის დაცვის-თვის მცირე აზიაში მხოლოდ ერთი საშვალება სუუქვს: ერთმა რომელიმე მღერმა სახელმწიფომ უნდა იგის-

რასაც თოფ-იარაღით დაუხვდეს ყველას, ვინც კი სამა-
 ლეთის სამეფოებელში შემოვატყდება. ამისათვის ინგ-
 ლისის ჯარის სიხლადე ურბოვ ან იქმნებოდა, და ამ
 ჯარის სადგომად უფრო კიბრის გუნძული მოუხდებოდა.
 ეს გუნძული ისევე სამალეთის მოფლობელობის ქვეშ დაწ-
 ნებოდა და ყოველი შემოსავალი, გარდა იმისა, რაც
 მმართველობის დასწავლად იქმნებოდა, სამალეთის
 შემოსავლის ხაზინაში. ამისთანავე ღორდ-საფასბურის
 შეუთვლია ღვირდისათვის, სამალეთის მთავრობის ამის
 თანხაზედ პირობა შეაკვირვიან ინგლისთანა. სამალეთ-
 თი მამინკე თანხმა გამხდარა და შემდეგ პირ-შეკრულ-
 საზედ მოუწერა სული:

«თუ ვინცდაცა რუსეთმა ჩივიდა სულში ბათუმი,
 ან ატაქანი, ან ყარსი (ან სამივე ერთად), და თუ ვინ-
 ცობა შედეგში სინთქის სხვა სამეფოებელის დახურ-
 ბაც დაპირა, ინგლისი მოვალე, შემწეობა მისცეს ხან-
 თქარს თოფ-იარაღით. ამის სამაგიეროდ ხანთქარი
 აქლეს ინგლისს პირობის მოახდინოს თვის ქვეყანაში
 ჯერჯერან ცვლილება რათა უკეთეს ფესზედ დაეყნოს
 მმართველობა და ხელი მოეძარტოს ქრისტიანთა და
 სხვა საწმენკების ქვეშევრდომთ; გარდა ამისა ხანთქა-
 რი უთმობს ინგლისს კიბრის გუნძულს, რათა შეძლები-
 ნოს მას მოვალეობის (ე. ი. სამალეთისთვის დახმარება)
 აღსრულებს. » თუ ვინცდაცა რუსეთი რადისზე უგანგე
 დაუბრუნებს სამალეთს შეძენილს ადგილებს, ეს პირ-
 შეკრულობა გაუქმდება და ინგლისელები დასტოვან კიბ-
 რის გუნძულს. » ეს პირ-შეკრულობა 4 თიბათქს.
 (26 მაისს) წავითხულქმნა ინგლისის პარლამენტში. მი-
 ნისტრმა კროსმა დაუმტა კიდე შედეგთ: ურდგანაც
 ესაა, კონგრესის განხილვას ძალით, სუფევს კიდევ ის
 გარემოება, რომელსედაც დამკადებულა მოსხენებული
 პირ-შეკრულობა (ე. ი. რადგანაც კონგრესმა არგუნა რუ-
 სეთს ბათუმი, ატაქანი, ყარსი), სამალეთის მთავრობამ
 გამოსცა ბძინება, რომელს ძალით ინგლისს ესავე ეძლე-
 ვა კიბრის გუნძული. ამის თანხაზედ ინგლისის მთავ-
 რობამ მოახდინა კიდევ ჯერჯერანი განკარგულება და
 გუნძულის მმართველად დანიშნა უფ. უოლსლეი. » რუს-
 ტობაც ეს არის!

კიბრის გუნძული მდებარებს მცირე აზიის ახლას,
 ხმელეთთა შორის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის გუთხეში.
 ეს გუნძული დარს-შესანიშნავია, რეგორც ბუნების

სიმდიდრით და სიუხვით, აგრეთვე თვის ადგილ-მდებ-
 რეობით, რომელს ძალით მას მოფლობელს შეუძლიან
 მტკიცედ ეჭაროს თვალ-უწი ერთის სუფვის ახსარეწ,
 მეორეს მხრით მცირე აზიაში. თუ კიბრის ამ ჟამად და-
 ცრემულია და მისი სიმდიდრე რისად მიგლებულია, მაგრამ
 ინგლისელები ძალი უზატრონებენ.

სემოსხენებული პირ-შეკრულობა კიბრის თანხაზედ
 რომ გამოცხადდა ელდა ეცათ, მაგალითებრ, საფრანგეთს
 და იტალიას. რეგორც რუსთ-ინგლისის სულ-შეკრულ-
 ბამ გააკვირვა საფრანგეთი, ისე ამ უახსარეწელმა პირ-
 შეკრულობამ. ორივე შემთხვევაში ინგლისმა უღალატ-
 თვის წინ-პირველ პოლიტიკას აღმოსავლეთის საქმის
 თანხაზედ. ინგლისი სულ იმას იძინდა, რომ სამალეთი
 სულსებელი უდა და რჩესა, ან არა და, თუ მისი
 უწინდელი მდგომარეობა შეუძლებელია, მისი შეცვლა
 შეუძლიან არა თვითოეულ სასულიწაფოს ცალკე, არა-
 მედ მთელს ევროპას საერთოდ. ესაა კი ინგლისმა
 თავის ნებით არავის დაუგოთხავად *) ლუკმა გამოტკლი-
 ჯა სამალეთს. გარდა ამისა იტალია და საფრანგეთი
 გულ-ნაწყენნი არიან კიბრის თანხაზედ, რადგანაც სძუ-
 ლეთთა-შორის ზღვაში მათაც აქვს თვისი საკუთარი
 საზღებლობა, რომელსაც დიდ ვნებას უქადის ინგლისის
 უზირატესობა ამ ზღვაში. საფრანგეთის უმთავრესი გა-
 სეთები პირ-და-პირ ამობენ, რომ ინგლისი თვის პირ-
 შეკრულობით დიდ მოვალეობას კისრულაბს და აგ-
 რეთვე დიდ მსახურს გეზსაცა.

თვით კონგრესის მოდგწეობაზედაც მრავალი სამდუ-
 რავი ისმას. მაგალითებრ, ისმის სამდურავი ბესსარაისის
 შესახებ, რომელიც რუსეთს მისცეს თვით მცხოვრებთა
 დაუგოთხავადა. ისმის უგუსოფილება აგრეთვე იმაზედ,
 რომ კონგრესმა საკმაოდ არ აუსრულა საბერძნეთს მისი
 საწადელი და მით სიმტკიცე მოაკლა თავის გარდაწე-
 ტილებს, რადგანაც ადრე თუ გვიან ბერძენები მაინც და
 მაინც თავისას გაიტანენ.

— ბერძანის სასამართლოს განუწილავს. ჭედლის
 საქმე და გარდაწეწეწეწე მისთვის სიკვდილით დასჯა.
 რაში მდგომარეობს საქმე—ცოტად თუ ბერძნად მოგუსუ-
 ებათ, ასე რომ ბრძედებელის ოქმის მოყვანა საჭირო

*) კიბრის თანხაზედ კონგრესს არგუნათა ლანარე არა
 ქქონია.

არ არის. მოგვსენებათ აგრეთვე, რომ ჭედელმა წინა გამოცემაში თუმიცა აღიარა დამაინის გასროლა, მაგრამ სთქვა, რომ ჩემ თავს ვერალო ; სიგლასაკემ სიტყვებზე გამოვირჩა და მდიდარისა, მამდარის ხალხის წინაშე ვისურვე თავის მოკვლას. ბრალდებულის ოქმის ვითვისის დროს ჭედელი იჭრებოდა მშვიდად და გულადად.

სასამართლოშიც ჭედელი სულ იმაზედ იდგა, რომ ტყუილ უბრალოდ მამიგონეს იმპერატორის მოკვლის სურვილია. ბრალდებულის მოსარჩლე სტდილოზბოდა გამოვეყნა ჭედელი, როგორც მსხვერპლი სოციალ-დემოკრატთა ქადაგობისა, რომელმაც გაუწვიტა ჭედელს ყოველგვარი პატივისცემა უფროსთადმი. იგი განდაწინააღმდეგე საზოგადოებისა, თვისი სახლობისა, თვისი თავისა. სიტყვებისა და მის შიშის აღარავითარი გავშინი არ სურებოდა. თავის-თავის მოკვლა მისთვის უფრო შესაიერი საშუალება იყო ვიდრე სელმწიფის მოკვლა. ჭედელის სწავლითი მდგომარეობა იმ გვარია იყო, რომ საკვირველი არა არის რა, თუ ისურვა მან თავის მოკვლა «ამ წუთის სოფლის ძლიერთა» წინაშე. ერთის სიტყვით მოსარჩლე ცდილობდა ეჩვენებინა ბრალდებულობის სისუსტე ჭედელის დანაშაულობის დასამტკიცებლად, უწინაჲ უცდია ჭედელ თავის-თავის მოკვლა.

ადოკატის სიტყვის შემდეგ, თავმჯდომარე მიუბრუნდა ბრალდებულს და ჭკითხა—ნამ არას იტყვიო თავის გასამართლებლათა. ჭედელმა უპასუხა: «მედილობელი განლაგარ, საჭირო არ არისო.» ჭედელი გამოვიდა სასამართლოდამ იმ გვარითვე მშვიდი და პირმდიმარე, როგორც განხილების განმავლობაში იყო. შუადღის სუთის ნახევარზედ გამოაცხადეს სასამართლოს გარდაწყვეტილება, რომლის ძალით ჭედელი გამტყუნებულ იქმნა სახელმწიფოთის დღატობაში და მიტყუულ სიკვდილს. ბოლოელი რომ გაუბეს, ჭედელმა სთქვა: ეს ცერქმინის სრულიად საჭირო არ არისო, რადგანც დიდის სიამოვნებით წავალ ციხეშია და სვალვე რომ დამხარხარო არას ვიტყვიო. შემდეგ დაიძასა ზეაუმარჯოს კომმუნისა! და გამოვიდა სასამართლოს სასხლედამ.

საქართველო ანდრია მოციქულის დროს.

არტაგის შემდეგ საქართველოს მეფედ დაჯდა იმისი ძე ბარტომი, რომელმაც იმეფა 33 წელი (66—33 ქრისტეს წინად). იმის დროს სპარსეთში მამა-მეფესაგან აღზრდილმა ფარნავაზის შვილმა მირვანმა, ქველმა, მხნემ, მხედარმა და მრავალ-გზის გამოცდილმა ბრძოლაში თურქებთან და არაბებთან, სპარსეთის სპის ძლით მოსთხოვა მამის ტახტი ქართლის ერისთავებს. «მე ვარ—ასე შეუთვალა იმათ—შვილი მეფეთა თქვენთა ფარნავაზიანთა. დაღატოუ აღზდილ ვარ სპარსთა თანა, არამედ ვარ მე სჯულსა ზედა მამათა თქვენთასა. სასოებითა მოვალ მიუხად მამულისა ჩემისა.» ერისთავთ არ შეიწყინაკეს ბრძანება მირვანისა და ყველანი მიემხრენ ბარტომს. ბარტომმა შემოიკრიბა სპა ქართლისა, მოიერთა სომხეთით ძალი და მიეგება ის მირვანს ხუნანში, ბერდუჯის მდინარეზე. ასტყდა ბრძოლა ბუმბუკაზთა. «მირვანმა თავისის-თავით მოკვლა ცემეტი ბუმბუკაზი ქართველთა და სომეხთაგანი, და არავინ გამოჩნდა ქართველთა და სომეხთა შორის ძმელე მირვანისა და ვერცა მეფე ბარტომ ჭბრძოდა მას, რამეთუ არა იყო მისთანა ძალი გოლიათობისა. ილიავნეს სომეხნი და ქართველნი სპარსთაგან და მოკლულ იქმნა მეფე ბარტომ. ხოლო ბარტომის არა ესვა ძე, არამედ ასული ერთი, და სიტყვებსავე მისსა მოვეყნა ეგრისით მის წული ქუჯისა, სახელით ქართამ, რომელსა შესდგმიდა ფარნავაზიანობა. ფარნავაზის დის ქუჯის ცოლისაგან და ღუდისა მისისა საურმაგის ასული-სა ქუჯის მის ცოლისაგან. და ამის ქართამისდა ეგრისით მიეცა ასული ცოლად ბარტომ მეფესა და აღდგა ესე შვილად. ქართველთა სათხოებისათვის ექმნა ფარნავაზიანთ მიმართ: რამეთუ არა უნდა ქართველთა სხვისა ნათესავისა მეფობა, რომელსაცა არა შესდგმიდა ფარნავაზიანობა. ესე ქართამი მასვე წყობასა შინა მოიკვლა ბარტომისთანა. ხოლო ცოლი მისი, ასული ბარტომისა უღლები დარჩა და იფლტოდა სომხითს. მუნ ჭმუა ყრმა, რომელსა ეწოდა ადერკი.»

მირვანმა დაიპყრა ქართლი; იმან თვით და აღთქმით გამოიყვანა ციხე-სიმაგრეებიდა ეგრისთაგანი; მძლავრობით შეუღლდა ბარტომის ქვრივს, რომელიც იყუთებოდა სამშვილდეს. ამ დროს სომხეთში იზდებოდა ადერკი. ის იყო ტანავანი, გოლიათი და მრავალ-გზის

გამოცდილი სომეხთ ბრძოლაში სიძლიერებთან. იმას მოეკლათ მრავალი ბუმბუკა და სახელოვანი ქმნილი იყო. იმან გამოსთხოვა სპა. სომეხთის მეფეს და წარმმართა ქართველთ მეფეს, მირვანის შვილზე არშაკზე, რომელიც იმისივე დედის-მის იყო. თვით არშაკმა შემოჭრიბა ყოველნი ქართლის ერისთავნი, მოიხრთა ძალი სპარსეთით და თრიალეთზე იწყეს ბრძოლა ხუცულუკებით და მშვიდდისრებით. «აღეს უხეთქინათ ხუცულუკი იგი საჭურველსა მათსა ზედა—იტყვის ქართლის-ცხოვრებას, — მზგავს იყეს სმასა ურლასსა, რომელ იტემის მჭედლისგან გვრდელსა ზედა, და სპა ზახილისა მათისა მზგავს იყო ქუხილისა. მამინ ვერს სძლეს ერთმანერთსა, დაჭურვეს და უგუდეს ამიერ და იმიერ. შელამდა დღე და განისკენეს ორთავე, და დილუელ გვლად გამოვიდეს, აღიღეს მშვიდდები, იწყეს რბევად და სისრად ერთმან-ერთისა. ჭკრა აღერგა ისარი მკერდსა არშაკისასა და ვერს უფარს სამარგეძან საჭურველისამან, განვლო ზურვით და ჩამოვარდა არშაკი ცხენისაგან. შეიქცა აღერგი მწწრათულ, მივიდა სპათა თანა სომხითისათა და ჭრქვა: გათურებ ღმერთთა თქვენთა, ნუ განმარტებთ მსწვილთა თქვენთა ქართველთა ზედა, რამეთუ მამულნია ჩვენნი და აწ მე ვარ მეფე მათი ძალითა და შეწეებითა თქვენითა. ისმინეს სომეხთა გედრება მისი და დაადგეს ადგილსა ზედა. შემოიქცა და მოვიდა მახლობლად ქართველთა სპისა და სპა ჭურ სმითა მადლითა: რე ვარ შვილი მეფეთა თქვენთა და სვესა ჩემსა მოუცემია მეფობა ჩემდა. აწ მიიღეთ ჩემგან კეთილი და სიხარული. აჭა ესერა სპანი სომხითისანი არა მოუშვენ თქვენზედა.» მამინ მიუგეს ქართველთა: ზგამოსწდა უმჯობესი ყოველგან ნათესავთა თანავაზისათა. რადგან მოკვდა მეფე ჩვენი, და ვმადლობთ სვესა ჩვენსა. რამეთუ მოგვცა საზღვრად მეფისა ჩვენისა შვილივე მეფეთა ჩვენთა, გოლიათი და სახელოვანი.» გარდახდეს ყოველნი ქართველნი და სცვივეს ბირსა ზედა თვისსა და თუფანი-სტეს აღერვის და მშვიდობით შეკრბეს ერთად სომეხნი და ქართველნი და სპარსნი რანისანი და მოიღეს ქართველთა გვირგვინი არშაკისა და დაადგეს აღერვის¹.

ამ გვარად დაარსდა კვლავ ჩვენში ქართლსიანთი სახლი ანუ თანავაზის შთამომავლობა. აღერგმა ისეღ-

მწითა მეორის წლიდამ ქრისტეს შობამდე ვიდრე 55 წლამდე ქრისტეს შემდეგ. შემდეგ აღერვისა იმისნი შთამომავლნი მეფობდნენ ერთი მეორის შემდეგ შეუწყობულად საუგუნზე ცოტა მეტი დრო და 186 წელს გი მოისპინენ სრულებით. უკანასკნელი იმათი სახლის წარმომადგენელი იყო ამხასა მეორე. 186 წელს ქართლსიანთ ტახტზე დაჯდა ისევე წევრი არშაკიდებისა, მაგრამ ის იყო ძე სომხის მეფისა რევი, რომელიც მეფობდა 213 წლამდე და შემდეგ მეფობდნენ იმისნი სუსტნი შთამომავლნი 265 წლამდე. ამ დროდამ გი ანუ მირინან მეფის დროდამ აღმოჩნდა ახალი სამეფო გვარნი სომხობისა ანუ უკედ ვთქვათ, სპარსეთის სახსანიდების შტო, რომლის შემდეგაც საქართველოს ტახტზე დამყარდნენ ბაგრატიონნი.

აღერვის მეფობაში რამდენიმე შემთხვევაა დიხსსაცნობელი: მგზავრობა ანდრია მოციქულისა საქართველოს დასავლეთს მხარეებში ქრისტეს აღსარების განსაზღვრულუბლად; საქართველოს აღწერა განვითარებულთ უცხო-ტომთ მწერალთაგან, სტრახოზისაგან და ტაციტისაგან; თვით აღერვის შემდეგ მოხდა: საქართველოს და ყოფა ორ-ორთ მეფეთა შორის და იმისი საზღვრების დაჭერა სომეხთის მხრივ სომეხების მეფეებისაგან, რომელსც შეუდგა ხან-გრძლივი ბრძოლა იმითან ქართველებისა ამ საზღვრების გამო.

ქართლის-ცხოვრება ჩვენ წინა-შაბთ ძველს სარწმუნოებას და ზნეობას თავ-და-პირველად შეეხება მამასახლისების დროს. მიუყუთ იმის თქმულებას «მას ყამას—იტყვის იგი—დაივიწყეს ქართლსიანთა ღმერთი დამადებელი მათი და იქმნეს მსახურ მზისა, მთვარისა და ვარსკვლავთა სუთთა, და მტკიცე და უფროსი საფიცარი მათი იყო საფლავი ქართლსისა¹. ქაინაერო სპარსთა მეფემ «მოკლო ყოველი სომეხეთი და ქართლი... და დაუტკენა ერისთავნი და აღაშენა არდაბადაგანს სახლი საფლავი სჯულისა მათისა²... ქართველთა დამზერეს სჯული უბოროტესი ყოველთა ნათესავთა, რამეთუ ცოლქმრობისათვის არა უჩნდათ ნათესაობა, და ყოველსა სულიერსა ჭამდეს. საფლავი არა იყო, მკვდარსა შესტამდეს.»

¹ ქართლ.-ცხოვრ., გვ. 21.
² აქ ქართლის-ცხოვრება ცეცხლის თყუანის-ცემისზე ამბობს. რით არის შესანიშნავი ეს თქმულება ჩვენთვის, ამას შემდეგ დავინახებთ.

¹ ქართლ.-ცხოვრ., გვ. 36—39.

„აღუქსანდრე მაკედონელმა ჰუმანა უოკელნი ქართველნი უბოროტეს უოკელთა ნათესავთა სჯულითა, რამეთუ ცოლ-ქმრობისა და სიძვისთვის არა უხნდათ ნათესაობა, უოკელსა სუელსა სჭამდეს, მკვდარსა შესჭამდეს¹.» «და უბანა აღუქსანდრემ აზონს, რათა პატრიუს-სტემდენ მსესა და მთვარესა და ვარსკვლავთა ხუთთა, და მსახურებდენ ღმერთსა უხილავსა, დამბადებულსა უოკლისასა»². «მოკვდა აღუქსანდრე და ამან აზონ დაუტკვა სჯული აღუქსანდრეს მოცემული. იწუა კერპთ-მსახურებად და შექმნნა ორნი კერპნი გერცხლისანი, გაცი და გაიბ»³. ვახუშტი დაურთავს: აზონმა ნება-მისცა ქართველებს თავიანთის შვილების მსხვერპლად შეწირვის კერპთათვის⁴ «ფარნავაზ მეფემ შექნა კერპი დიდი სახელსა ზედათვისა. ესევე არს არმაზი, და ფარნავაზს სპარსულად არმაზ ერქვა. ამართა კერპი იგი არმაზი თავსა ზედა ქართლისასა, რომელსა მიერიდებენ ეწუდა არმაზი კერპისა მისთვის. და ქმნა სატფურები დიდი კერპისა მისთვის აღმართებულისა.....» «რადგან წარვიდა აღუქსანდრე, არღარა სჭამდეს გაცსა, თვინიერ რომელ შესწირვიან კერპსა მსხვერპლად»⁵. ფარნავაზსა შვილმა უსაურმაგ შექმნა ორნი კერპნი, აინინა და დანანა, და ამართა გზასა ზედა მცხეთისასა⁶. ფარნავაზი ნებროთიდზე ქართლის-ცხორება იტყვის: „შეიყვარა სჯული სპარსთა ცეცხლისა მსახურება, მოიყვანა სპარსეთით ცეცხლისა მსახურნი და მოკვნი და დასხნეს ივინი მცხეთას, ადგილსა მას, რომელსა აწ ქქვიან მოკვთა, და იწუა ცხადად გობად კერპთა. ამისთვის მოიძულეს იგი მკვიდრთა ქართლისათა, რამეთუ დიდი სასიკეთა აქნდა კერპთა მიმართ.» ეს იუო მიწეზი, როგორც ზემოდ მოახსენეთ, რომ ქართველებმა ფარნავაზი განსდევნეს და მეფედ მოიწვიეს არმაგ არმაგიდი⁷. მოვიდა ათორმეტთა მოციქულთაგანი ანდრია ქალაქად ტრაპიზონად, რომელ არს სოფელი მეგრულთა, და იხილა უგუნურება პირუტყვებრივი მკვიდრთა შორის მის ქალაქისათა; განვიდა მიერ და შევიდა

¹ „ქვე, გვ. 26.
² „ქვე, 27.
³ „ქვე, გვ. 28.
⁴ Hist. de la Géor. I, 36 n. 1.
⁵ ქართლ.-ცხ. გვ. 32.
⁶ „ქვე, გვ. 33.
⁷ „ქვე, გვ. 34—35.

ქვეყნისა ქართლისასა, რომელსა დიდ-აჭარა ეწოდების, ხოლო მუნ კაცნი პირუტყვთა უგუნურეს იყვნეს, რამეთუ არა იცნობდეს შემოქმედსა ღმერთსა და უოკელსა სამაგელსა და არა წმინდასა წესსა აღასრულებდეს, რომელი სათქმელად უჯერო არს...» «მოვიდა სასტავრთა სამცხისათა; აქ სოფელსა ზადენ-გორას იხილა, რამეთუ კაცნი მის ადგილისანი უბოროტეს კერპთა უწუთა, და ილოცა.... და უოკელნი იგი კერპნი დაემსხვერპნეს და შეიმურსნეს.»¹. «ხოლო აწუკეს, რომელსა პირველად ეწოდებოდა ხლანგეთი, იუო ტამარი საკერპო და მას შინა იმსახურებდეს კერპნი მათნი»². „იუო ქალაქსა მას შინა ბომონი საკერპო, რომელსა შინა იმსახურებდეს ბილწნი ღმერთნი მათნი, არტემი და აზოლონი. და ვითარცა იხილეს საქმე ესე (ქვრივის აღდგინება მკვდრეთით ანდრია მოციქულისაგან) მღვდელთა მათთა, აღივსნეს შურითა.» ხალხი იტყუდა. «აზოლონი და არტემი არიან დიდნი ღმერთნი»³. მეფე რვეზე ამოვიგითავთ ქართლის-ცხოვრებაში: „ამან რვე მოიყვანა საბერძნეთით ასული ლელეთითსა, სასულით სეფელია, მოიხუნა თანა კერპი, სასულით აფროდიტოს და აღმართა თავსა ზედა მცხეთისასა... მეფობასა შინა მისსა არღარავის უტკვა ქართლსა შინა ურმათა კლავ, რომელსა იგი ამისსა უწინარეს და პირველ კერპთა მიმართ შესწირვიდეს მსხვერპლად ურმათა და ვიდრე იგი იუო მეფედ არღარავინ კლავდა ურმათა კერპთათვის. ხოლო ცხვრისა და ზროზისა შესწირვა განუწესა»⁴. როდესაც სპარსეთის მეფემ ქასრემ ქართველების თხოვნით მოსტა იმით მეფედ თავისი შვილი მტრი-წლოვანი მირიანი, მასინ ქასრემ უბრძანა მირიანის მამა-მშემეს მირვანოზს, რათა იუოს შვილი ესე ჩემი ორსავე სჯულსა ზედა, მამათა ჩვენთა ცეცხლისა — მსახურებასა და თქვენთა კერპთასა»⁵. «ადრე ზარდა მირიან მსახურებასა შინა შვილთა მათ კერპთასა და ცეცხლისასა... და ქმატა შექობა კერპთა და ბომონთა, კეთილად იზურნა ქურუმნი (მღვდელნი) კერპთანი და უოკელთა მეფეთა ქართლისათა უმეტეს აღასრულებდა მსახურებასა მას კერპთასა»⁶. „წმინდამან ნინო უბნისის

¹ „ქვე, გვ. 42.
² ქართლ.-ცხ. გვ. 34.
³ „ქვე, გვ. 44.
⁴ ქართლ.-ცხ. გვ. 56.
⁵ „ქვე, გვ. 60.
⁶ „ქვე, გვ. 61.

ქალაქში იხილა კრი უცხო და უცხოთა დიქრთა მსახურნი, რამეთუ თაყვანის სცემდეს იგინი დიქრთად მათდა რაგნელსა, ქვასა და ხეთა... დღეს ერთსა აღიძრეს ერთნი დიდნი სიმრავლითა მით ქალაქით წარმავალნი დედა-ქალაქად სამეფოდ მცხეთად.... წინაშე არმაზ ღვთის მათისა და წარუვა მათ წმინდა ნინო.... და დაისადგურეს მათ წიად მოკვთასა, სიდას მას ზედა; იხილა მუნ მოგობა ცუცხლის-მისხურთა მათ ერთს... და საყვირისი და გამოსულსა ერთსა ურიცხვისა... და ზარი საშინელი ვიდრე გამოსულადმე მეფისა.... ჭკითხა წმინდამან ნინო დედ-ვატისა ურთისა: «რაი არის ესე.» «დიქრთი დიქრთთა არმაზ უწესს მათ წინაშე მისსა აღსკვად, რომლისა მსგავს არა არს სხვა კერზია¹... «შეუსწრო წმიდამან ნინო ცხად არმაზად და დადგა იგი მახლობელად კერზიას მის, ნახვალსა ზღუდისასა და ხედვიდა... ვითარ იგი იუა შ.ში და ძრწოლა ზარისა აღსანსდელი მეფეთა მათ და უპაგლისა ერისა, წინაშე კერზთა მათ წარდგომილთ; რამეთუ იხილა მუნ წმინდამან ნინო მდგომარე ვატი ერთი სპილენძისა, რომელსა ეცვა ტანსა მისსა ჟაჭვი ლქროსა, და თავსა მისსა ჩაფხურტი ლქროსა, სამხრნი და თვალის მისნი იყვნენ ზურმუხტისა და ბიკრიტისანი, და ეზურა სრმალი. ხელსა მისსა, ელვარე და ბრწყინვალე, რომელი იგი იქცოდა ხელსა შინა მისსა. არავინ განუყრამდელოდ შექმთხეველი კერზსა მას, არამედ ესრედ განიკითხის თავი თვისი და თქვის: ჩემდა, უკეთუ დასამეკვალდი დიდებსა დიდისა ამის ღვთისა არმაზისასა, ანუ შესამეკვლე სიტყვად ებრკაულთა თანა; გინა მოკვთა თანა სმენასა ოდენ დამთხვეულ იუა მზისა მსახურთასა... და კვლად იუა მარჯვენით მისსა სხვა კერზი ლქროსა, სასიათა ვატისათა, მდგომარე და სახელი მისი ვატი, და მარცხენით მისსა უდგა ვატი კერცხლისა, და სახელი მისი ვატი, რომელი იგი დიქრთად უხნდენ ერთა მათ ქართლისათა»². რადესად წმინდამან ნინო ლოცვის ძალით კერზნი დამხო, მაშინ «უმრავლესნი იგი იტყუადეს გულ-ფიცხელნი, მოუდრეკელნი ესრეთ, ვითარმედ ქალდეკელთა დიქრთი ითრუჟან და ჩუნი ესედქრთი არმაზ უკვლადვე ურთიერთისა მტერ არიან. რამეთუ ამან ოდესმე მათზედა ზღვა მოაქცია, და აწ მან

შური იმია და მოაწია ესე ამისზედა. ხალხი რომელნიმე ესრეთ იტყუადეს, ვითარმედ «რომლისა დიქრთისა ძალითა თრდატ, სომხთა მეფე ეშვად შეიწყალა, და კვლად ეშვისაგან ვატადვე მოაქცივნა, მან უკვე დიქრთმან ჭეო და მოაწივნა ესე რისზეა თვისი მათ ზედა»¹.

როგორც ამ გამოხსწერილად სჩანს, ჩვენი მატონე უხვევებს ორს სხვა და სხვა მხარეს, საიდანაც საქართველში მგელი აღსარება გავრცელებულა. ეს მხარეები: საბერძნეთი და სპარსეთი. ახონს შემოაქვს ვატი და ვატი; საურმაგს—ანინსა და დანანს; ფარნაჯოშს—ზადენი. ანდრია მოციქულის დროს მესხნი მსახურებენ ბერძნების დიქრთებს არტიმის და აზოლანს. რვის მეუღლე, ასული ლოლოთოეთისა, შემოიტანს აფროდიტს. ვიდრე ბერძნების საწმუნობრივი გავლენა აღმოჩნდებოდა ჩვენ მხარეში, ბერით ადრე იმ დროებზეავე გზოულობით იმავე აღსარების წესს და დიქრთებს, რომელნიც აღმოიპოვიან ტავრო—სკვითებში და რომელთაც თვით საბერძნეთის ტომნი ექვემდებარებოდნენ. ამ საგანს ქართლის-ცხოვრება შეეხება; უმისხურებდნენ მცხეთა, მოვარესა და ხუთთა ვარსკვლავთა. «სპარსეთიდან ჩვენ შემოვლიტანია არმაზი. ქართლის-ცხოვრება იტყვის ფარნავაზზე: «შექმნა კერზი დიდი სახელსა ზედა თავისსა, ესე იგი არმაზი.» მაგრამ ცხადია, რომ არმაზი ძველადვე დამყარებულა საქართველოში. ჩვენი არმაზისა სპარსების ორმოხდო, სომხების არმაზტი. ის სპარსეთში იუა «მზის ანუ ცუცხლის წარმომადგენელი»; იმისნი მსახურნი იყვნენ მოკვნი. საქართველოში და სომხეთში იმას კერზთ-მსახურების გავლენის ქვეშ შეუცვლიათ თავისი სასიათი და ბუნება: აქ ის ვარდქცულა საწარმართო კერზად და ვადგანაც სხვა კერზებზე ხალხის აზრში უძლიერესი ფილა, ამისთვის ის აქ, როგორც სომხეთში, უმთავრეს დიქრთად ვადქცულა. სომხეთის არმაზტი იწოდებოდა დიქრთების მამად და მეფედ; იმისი ტაძარი იუა აღმართული ანის ქალაქში; აქვე ჭქონდა ადგილი—სადგომი არმაზტის მდგველთ-მოვარს². მასვე ქართველის სიტყვით, ქართველების «არმაზი, ჭქა-ქუხისლის მწერალელი, აღმართული იუა ქალაქს ვარედ, ვადმა მდინარისა. ჩუულებუსამებრ ქალაქის მცხოვრებნი თაყვანს-ჭსცემდნენ იმას

¹ ქართლ.-ცხ. გვ. 73.
² იქვე, გვ. 74.

¹ ქართლ.-ცხ. გვ. 75.
² Моисей Хренекаго, Исторія Арменіи, 274.

ყოველ-დღე, განთიადის დროს, თავიანთიასხლის — საჭ-
თულებიდამ და ვისაც იმისთვის მსხვერპლის შესწირვა
ჭსურდა, ის ტავილოდა მდინარეს და ტაძრების წინ დაჭ-
კლავდა მსხვერპლსა¹. რასაც ჩვენ ზემოდ ვამბობთ ს-
ქართველთა სარწმუნოების თვისებაზე, თითქმის იმსვე
ამბობს სენ-მარტინი სომხეთის ძველს სარწმუნოებაზე.
იმის სიტყვით «ტრდატ მეფის წინა—მოდგილეთ დროს
სომხეთი აღიარებდა იმავე აღსარებას, რომელსაც მის-
დევდნენ ზანდიელები; ეს იგი: შეიძლება ვითქვით, რომ
სომხების აღსარება იყო ზოროასტრის სარწმუნოება,
მაგრამ შეტყვევებული და შერეული როგორათაც ბერძნების
აღსარებასთან, აგრეთვე სხვა და სხვა გვარსამა — რწმუ-
ნებასთან, რომელნიც სომხების წინა—მართ სკვითიიდამ
გამოეუტანათ. სომხების საკვებოებში იხილებადა მკა-
ვალ—რინდები კერებები, რომელთაც პირუტყვთ შესწირვა-
დნენ. ამ გვარი მსხვერპლები აღკრძალული იყო ზორო-
ასტრის სარწმუნოებაში. უშუამდებოლებსნი ღმერთნი, სომ-
ხების აზრით, იყვნენ: არამაზტი, სპარსების ორმუსდი
და ბერძნების იუპიტერი; ღმერთა ჭანადი ანუ კურსი
და მიჭრი ანუ მითრა. სომხები თავიანთ სტემდნენ აგრ-
თვე სხანტარადს, ვაჭანს, ფარშამს, ნახეს და სხვათა
მზავადთა, რომელნიც ჩვენ მიერ ცნობილნი არ არიან»².

კერძო-მსახურება იყო გავრცელებული როგორც ს-
ქართველთა თემებში, აგრეთვე იმის მოსახლურე ქვეყნებ-
ში. სტრაბონის წარმოდგენით, აღბანელნი თავიანთ სტემ-
დნენ მზეს, იუპიტერს და მოვარეს (ანაქიდას), და მომა-
ტებულად ამ უკანასკნელს, რომლის ტაძარიც—იყო იბე-
რიის სამხედვრად³. მცირე-აზიაში მსახურებდნენ: თია-
ნინში აპოლონის; ფილასტრათის აზრით, იქვე ნამობს⁴;
ბათინიაში—მარსს⁵; ტრაპიზონში—მერკურის და ჯო-
ჯოხეთის ღმერთის⁶. ჩვენის პონტის მხარეების ღმერთ-
ნი იყვნენ: ჭურავლისას, ანუ ახლანდელის ანაკლიის, იუ-
პიტერი სტრატია⁷, ფაზისა—ვენერა, რომელიც, არ-
რინის სიტყვით, იმყოფებოდა მდინარის შესართავის

მარცხნივ. ვენერას ხელში ეჭურა ვიძობალი და იმისი ტრინი
იყო დაბჯენილი ღამების სტატუებზე. ვენერა იჭდა
პიჭიის მსგავსად ფაზის ქალაქშივე უჩვენებს არრინი
ახილელის ტაძარს, ახილელისსვე სასკლათ წოდებულს,
რომელიც კუნძულზე თუქმი იყო აღმართული¹. აფსაზთ
თავიანთ-ტემის საგანს, პოროფის მოწმობით, შეად-
გენდნენ ჭალები და ტყეები². თვით ძველნი ჩერქეზნი
ამბობს ღუბუა, თავიანთ-სტემდნენ «ქალწულს, რომელიც
წარმოადგენდა როგორც ჭანადს ანუ ვენერას—მთავრეს
სომხებისას, აგრეთვე la Venus Uranie. ეს ღმერთა
იგივე იყო, რაც იყო დიანა ლუციფერა ანუ ტედიფერა,
რომელსაც ეჭურა ნათელი ანუ ღამისა»³. ხერსონესში
ღმერთული იყო ტაძარი «იგიჭენიად გადაქცეულას საზ-
რელის დიანასი»⁴.

ამ გვარად იყო მოთქნილი სქართველთაში და იმის
გარეშემო კერძო-მსახურება. თუმა, როგორც ქართლის-
ცხოვრება ამბობს, კერძო-მსახურებას ძველადვე ებძოდა
ცეცხლის აღსარება, თუმა ზოციერათს მეფეებსაც მიიმ-
ხრობდა ის, თუმა იმისნი მსახურნი—მოკენი ხალხთაც
აგრეთვედნენ იმის მსახურებას, თუმა ამ ბრძოლამ კაი
—ხანიც გასწია და თვით ქრისტიან სჯულის მიღების
შემდეგ საქართველოში, ესე იგი მე-V — VI საუკ. აღძრა
დიდი ბრძოლა ლაზიკაში, ვიზანტიელებსა და სპარსებს
შორის, მაგრამ მანც შეუძლებელი საქმე იყო ცეცხლის
თავიანთ-ტემისაგან დაზარება ძველად კერძო-მსახურებისა,
შემდეგ ქრისტიან სარწმუნოებისა, შეუძლებელი იყო ამის-
თვის, რომ ჯერ კერძო-მსახურება, მასუგან ქრისტიანო-
ბა საქართველოში და იმის მოსახლურე მხარეებში იე-
გნენ მჭიდროდ დამუარებულნი და მოთენილნი.

რას ძალით მოქმედებდა საქართველოში კერძო-მს-
ხურება, ამას ქართლის-ცხოვრებავე მოიხსენებს. ის იტ-
ყვის: «ქართველებს ეჭურათ სჯული უბოროტესი ყოველ-
თა ნათესავთა: ქართველები შესწირვიან კერძებს ყრმათა,
სტემდნენ გაცთა, რომელთა შესწირვიან გეკბთა.» შესწ-
ვიანებულთა თუ არა ეს თქმულთა, აი ამასვე რას ამბობს
ბროსსე: «მე ძველთა ქართლის-ცხოვრების სიტყვა ცოლ-
ქმრობაში ნათესავის შესწირვაზე ურთების ჩვეულებას მი-

¹ Тамъ же, 153.
² Mém sur l' Arm. t. I, p. 305—306, Hist. de la Géor. t. I, p. 84 n. 5.
³ Straben, XI, 410—411.
⁴ Руководство къ познанию Кавказа, кн. I, 93.
⁵ Тамъ же, 86.
⁶ Тамъ же, 51, 94.
⁷ Тамъ же, 102.

¹ Рус. въ позн. Кавк. кн. I, 51.
² Dubois, Voyage... I, 230.
³ Ibid. VI, 13.
⁴ Ibid. V, 303.

ყოლით და მკვდრის დაუძინებლობაზე წევსლის თაყვანის-
მცემელთ მიზანით. მაგრამ მესხელებს დავიჯერო, ვითამც
იბეჭიელთ ღვდესზე ჩვეულებად ჭქონიყოთ კაცის მტკილო-
ბა. კაცის-მტკილობას, ჩვეულებად შეთვისებულს, ძნელად
შეუღობენ თვით აზიის ტომებში. ამერიკის და რუსი-
სიის მცხოვრებნი, რომელთაც, მართლაც, ჭქონიათ და
აქვთ ეს ჩვეულება, აჩიან კვლავნი მეომარნი; იმათ ან
იციან ანც ბინადრული ცხოვრება, ანც იმისი საფუძვე-
ლი მიწის შემუშავება. ისინი იკვებებიან წყლის ცხოვე-
ლით და ტყის ნაყოფით. ამისთვის შესაძლებელია, რომ
იმათი შირუტყვის მსგავსი ბუნება და შიმშილი აღძრვენ
იმათ გულის-წაღილს, რომელსაც ისინი ჭხადვენ მტერს,
მიწაზე გართმეულს. მაგრამ ადამიანის ჭამა ნაყოფიერის
მიწის-მუშავთ იბერთაგან, რომელნიც, ბერძენებისა და
რომაელების თქმით, მჭიდროდ დაფუძნებულს ტომს
შეადგენდნენ, შესაწყნარებელი საქმე ან არის, და მე უარ-
გვქვით ამას»⁵.

სხადი და სიზმარი

(ღმისწერილი *)

ეჭვ, დიქტო ჩემო, როგორ შორს წავედი! მაგ-
რამ, რა გქნა? ჯერ კიდევ ვერ დამიძინია და, მაშასადამე,
ჯერ სიზმარიც ან მინახავს. უძილოდ სიზმარი ან შე-
იძლება, ვინა მთელი ჩემი სიცოცხლე გი სულ სიზმარი ან
აჩიან!..... ჭო, მართლაც: მოგახსენებდით, რომ სხვა და სხვა
ტულ-დამშხამავი თავ-გარდასრული შემთხვევები წარმოი-
დგენ, მეთქი. მაგალითობ: ის, რომ გიმნაზიის კურსის შეს-
რულების შემდეგ დიდხანს ვითრიე უმწყალოდ, რადგანაც
სარგოიანი ჩემთვის ანა უსწავლებიათ-რა, და კლასიკური
gerundium'-ი და blativus absolutus'-ი გი ცხოვრება-
ში ნაკლებად გამოიხატება. სამსახურის ადგილი გი ვერ-
ვის ვსთხოვე. მეგონა, თუ რადგოლი უნდა ეძებდეს კაცს
და ანა კაცი ადგილს..... მაგრამ, თურმე მწარედ ვცდე-
ბოდი. „ახლანდელ“ დროში ადგილი კაცს ან მოჭსებნის,
და მით უმეტესად რქმისთანა“ კაცს. ეს, გამოუცდელი-
ბისაგამო, ან ვიცოდი. ეჭვ, რა მიუჭარე მაშინ! ეჭვ, ბა-

⁵ Hist. de la Géor. I, 31 n. 4; II, 2 livr. Introd. et. tables, XXI.

*) „ვერსი“ № 26, 1878 წ.

მოუცდელიობა, რომდენ უძინავო და წრთელ ემწვილ-
კაცობას ჭდუზავ! რომდენს ცოცხლად უთხრი სამარკს!....
ცხოვრებაში გამოუცდელ ემწვილ-კაცსა ჭქონის,
რომ მრთელი ქვეყანა „სამოთხე“ არისო, საცა მცხო-
რებნი ადამიანნი ვითომ ყველანი უძინავონი არიან; ვი-
თომ ყველანი ერთისათვის და ერთი ყველასათვის ჭსცხო-
რებენ და მოჭქმელებენ; ვითომ ყველანი იმდენად სუ-
ტაკნი არიან სინიდისით, როგორც ჭყერიდან მომავალი
თავლის თითქოილაო.... შენ უბედურო, ახალ-გაზდავ!
რატომ ან იცი, რომ თუ თველმა რადენიმე ხანი
დაჭეო ამ ჭეჭეიან ღუდა-მიწაზე რგაუდნობლად“—„წელად-
უჭქველად“, იმდენ ტლახსს და ვაი-ვაგლახსს გადიერის
თავზე, რომ იმის მათელი სისუთთავეც აღარ ექმნება,
რაც მას ჭყეში ქვეყნად მოგზაურობის დროს ჭქონდა....
ეს რომ შეგემჩნიას, რომ მაგოდენი რწმენას ან გეჭმენ-
ბოდა კაცისა და მის სიძარბელ-პატროსნებისა. ეს მანც
უნდა დაგმასსოვრებოდა: „ყოველი კაცი ცრუ არს, რა
მივაგოთ უფალსა?.....“

ეს ყველა რომ წარმოგედგინას შენ, რომ დარწმუნ-
დებოდი, რომ თუნდაც ადამიანი ბუნებითად სიძარბლისა
და პატროსნებისაგან უფრო მიზიდულ იყოს, მაგრამ მანც
გარემოცემული წრე თან და თან აყენებს მას იმ კალა-
პოტში, როგორცაღ თვითან წრე არის: „ხანი ხანთან
დააბი, ან ფერს იცვლის ან ზნესაო“, იტყვიან ჩვენში.
ადამიანი, ცხოვრების გზაში ჩამდვარი, იგი აღარ არის,
რაც ბუნებითად იყო, ანამედ გადასხვაფერებულა, გამრუ-
დებულა; ამის გამო შენ უფრო ფრთხილად იქმნებოდი
და მის მაგიერ, რომ სეციურის რანისა“-თვის კელ-
დინა, ჩაჭეოთელი ხელს იმ უფსკრულ ზღვაში, საცა ყო-
ველი სიძდიდრე, თვით მუპატრონეთ გაუგებრად, ბლა-
მადა ჭყრია, და აღმოიტაცებდი, რასაც ჭეუა და ღონე
მოგახსენებინებდა.... ამ ნაირად შენ შეიქმნებოდი მაძა-
რი, და თუ ხერხი და ღონე მეტი გეჭმნებოდა, მაშინ
სომ კიდევაც გაძდიდრდებოდი და რქროს განძიც შე-
ძინებოდა.... ამ ნაირად შენ გათამაშდებოდი—გაზვიად-
დებოდი და სევიტ-სევიტ რთხ-თვალათი ცქერას და-
წეუბდი, თითქო მიწაზე სიარული გეთავილეთაო, თითქო
მიწა შენი ხაძლის ღირსი ან იყოს. მაშინ წაფრთხილ-
ბიდგან უდარდელ ყოფილა იქმნებოდი, და ან რა საფრთხე
გაგიბედავდა შენ წინ დახდომას!.... დიაღ, მანც და მანც
ასე ან იქმნებოდი რაც ესლას ხან. თავჩაღუნული და

ქედ-მობრძელი დადისარ, თითქოს კენჭის გეშინოდეს—
ფეხი ან წამოკვრას, ან წავიქცე და თავ-პირი ან და-
ვიმტყვრიო....

სიტყვით, ბევრი რამ წარმომიდგა ჩემის გონების
გამხანატულების წინ, და თან ბევრი ვებრძოლე ჩემს თავს;
მაგრამ თან და თან ბუნებამ თავისი მოითხოვა: უგრძობ-
ლად დაძლია, და წამოძინა.... და აჭა სიზმარიც ვახსი.

კარგათ მოგესვენებათ, რომ სიზმარი, თუ სიზმრის
შემდეგ წამოდგომამდის ან გამოგეგვიძათ, და თუ გა-
მოგეგვიძათ, ხელახლავ ალარ დაგვიძინათ, ისე ცხადად
ჩაგრჩებათ გამხანატულებასში, თითქოს თავს თან წინ უტყუ-
როდეთ ყველაფერს, სიზმარში ნახანს. ეს მით უმეტეს
ცხადად ჩაგრჩებათ თავში, თუ სიზმარად შეგსდომიათ
ცხოვრებაში საგანი სიზმრისა. აი, სწორედ ესრე მომინდა
მე, და ამისთვის ვრცელად გამოუტოვებლად უნდა მო-
გიუყოთ ჩემს სიზმარს. სიზმარში წარმომიდგა შემდეგი:

ვარ ერთ ბუნებით მდიდარ ქვეყანაში, საცა, საითაც
გინდა გაიხედო, ყველაფერი ედემის წალკატად წარმო-
გიდგება. ერთის მხრით ჭსვლას, საცა მდინარე
წყლის ნაპირებზე ერთავ მხრით დიდმანძილზე გაჭყე-
ბიან ვაკე ადგილები, ზურმუხტის ფერის ტანსაცმლით
მოხილნი; ამ ვაკე მდებლით იქეთ-აქეთ მშვე-
ნიერად ამოუფიქრათ თავი მალაბრებს, რომელიც თვი-
თაუკლად ისე გრძობენ თავის სამშვენიერეს, გებრუნება,
გველური ქალები ეამყებიან უმთავრესად. თითაუკლს
მართლაც, აქვს ისეთი რამ საკუთარი ბუნებითი მშვენი-
ერება, რომ თუ მეორესაც მის მაგიერს ანა ჭქონდეს,
მამინ კი, უთუოდ, იქცე რბატან-უბობა“ იქმნებოდა.
მაგრამ მათ იგეთი „წყალ-შეუვალი“ და წრფელი მძო-
ბა აქვსთ, რომ ერთი მეორეზე უფროსობას ანც კი
იფიქრებენ: მუდამ სამოთხებრივს განწყობილებასში არიან
ერთი მეორესთან. ხან ისე დადუმებულნი არიან, თითქოს
რანგულსმა ჩამოიარაო“. ხან ჭკერს შეჭსძვრენ და ერთ-
მანეთს ემუნაიფებიან ჯერ წყნარად, მეორე, თუ სურსთ,
თან და თან გაძლიერებენ ხასის და დიდ გაცხარებულს
სამურბობას ეწევიან; ხან ერთი მეორეს ეამბორებიან,
ერთმანეთს ხელთ გაუჩით.... სიტყვით, რაც რამ ნამდვილ
მეგობრობას და მძობას შეადგენს, ის ყველაფერი უფლი-
სად არის მათში. ეს მალაბრები და ქედები მუდამ შე-
უთოვრებულად და ანგელსებრ ჭსვრებრებენ, თუ კაცმა
ამ ბუნების შეიღმა და თან ბუნების მტრმა ან აამდგინა

მათი მშვიდობიანობა. კაცი, თვისთ მეღურ მოთხოვნი-
ლებათა მეტრ, ხან და ხან მოგეგვას რამოდენიმე ნაწილს
იმ ბუნებით მშვენიერს ტანისამოსს, რომელზედაც ჩვენ
ერთი მარტო“ კაცთ-მოყვარე დიდი მოძღვარი ამბობს:
„დავითიც მტოელ თვისს სიტყვებში ისე ან შემოსილა,
როგორც.....“

შემო მოხსენებულ ქედების და გორაკების შუ-
მდაზღობში გამოჩინებულნი წყარონი ისეთის ანკარო
წყლისა, ისეთი ბრწყინვარე, როგორც მისის ცვრის
დიდსა მზის ამოსვლისას ჭსვდავთ პალასებზე მოკამყამე
ცვრის წვეთებს. ამ წყაროთაგან მიდიან ქვევით ნაკადუ-
ლები და ერთის მალაბრიდამ მეორე უფრო მოდაზღობ
მალაბრზე გადარჩელების დროს ისეთნიცად ჭბურტუ-
ტობენ, თითქოს რაღაცაზე გაჯავრებულნი არიან, და
რამდენად ერთი მეორეს ვმდურთან, იმდენადვე მრთელს
თვისს სამშობლო ქვეყანასო. სწორედ ჩემს სიზმარში
ამაებს ვხვდავდი და ვნიშნავდი. უცბად ჩემი ბუნება
შეაგვალა და ბრწყინვალე ნაკადულის ბურბურტი ისე
განკვეთით მესმოდა, როგორც კარგი მოლაპარაკე და-
ძიანის საუბარი.

ერთი ამბობდა: რჩენი ქვეყანა . . . . . გაფურცლებუ-
ლი არის ისე, რომ აქ სიტყვებს და ამ მშვენიერს
ცის ქვეშ სუნთქვას, ჭსვობს მთლად სული ამოგვხვდეს,
მოდრი ჩქარა დავესაჭოთ ამ თავდადმართს და თუ გინდ
ჯოჯობსთში შევრგოთ თავი, ამაზედ მეტი ხომ აღარ
მოგვივა რა....“ მეორე ამბობდა: ჭკე, ჩემო ძებო, თქვენა
გობნათ, რომ სხვაგან უკეთესი იყოს?! ჭსვდებით. არის
ერთი ქვეყანა, საცა ანდაზათა ეს აქვსთ შემოღებულნი.
იქ უკეთესია, საცა ჩვენ ან ვართო“. ეს მხლოდ იმას
ჭნიშნმეს, რომ კაცი, თუ გიჟი ან არის, თვისის აწმყო-
თი არაფერს ვამყოფილი ან იქმნება, თუნდ რაღაცა-
დაც ჩასვა ყელამდის..... კაცის ბუნება აგეთია. ეს რომ
ან იყოს, დავიდუმებოდით: კაცის ჭკუა ვერ გადობინ-
დებოდა, წინ ვერ წაიწკვდა....“ მესამე ამბობდა: „მე მაც
ანდაზას, რომელიც მხლოდ ესლა მესმის, ასე ვხსნი,
რომ მაგის შედადგენელი ხალხი მართლაც იგეთი ყოფი-
ლა, რომ საცა ისინი არიან, იქ სწორედ მართლაც ან
ჭდირებულა ცხოვრება.... ეჭ, რადა ბევრი ლაყობა უნდა
ამას? ჩვენში ცხოვრება ანა დიანს: გავსწოთ და რაც
მოგვივა, — მოგვივიდეს! თუგინდ ამ «ტალახიანი»-ს
ცხოვრების ტალახი, იქ ჯოჯობსთს რომ იტყვიან, შუ-

გვარგვეთინოს თავი გამოუსვლელად, მინც არას წავა-
გებთ—რა გვქონია, რას დავკარგავთ!.....

გაი თქვენს ცოდვას! — შეჭყვირა ისევ მეორემ: ნეტა
რეებსა ჭსმამხავთ. როგორ არ დაჭკვირებისათ ესლან-
დელს სოფელს და გიგნინათ ეს ლიტონი ტეშმარტუბა:
სანამ «ხუტკიი მამღარია, დიაკვანიც მამღარი ეგონება»;
სანამ თითოეული მას არ წარმოადგენს, რომ მეორე
გაცს შეუძლია მოშვიდეს; სანამ ადამიანი ერთი მეორეს
მგლუზისა და არა ძმურ მ გობრულის თვალთ ვუფრებს;
სანამ ერთი ვეკლასათვის, და ვეკლა ერთისათვის არ
სტხუკობს; სანამ «ჩემი» და «შენი» ერთმანეთს თავ-
პირს ამტვრევენ და «ცხოვრებისათვის ბრძოლით» იმართ-
ლებენ თავსა; სანამ «მე», ეს ვეკლაფრის აღმამუნებელი
და თან დამარტვეველი გმირი, არ წარმოადგენს თვის
თავად ერთსა და ვეკლას; სანამ გაცი იმდენად მხეცია,
რომ უნდა ვეკლაფერი საკუთრად შეჭნთქას; სანამ თეკოსა-
ვით პირში წყალი გვიდგა და სხვა და სხვა,—მანამ
«ჯოჯოხეთიც» და «სამოთხიც» ამავუ ქვეყნასუდ არის,
და, მამსადამე, ეშმაკიც, სამოთხისა ჯოჯოხეთად გა-
დამქტვნი, იგინივე გაცი არიან.....» სხვა კიდევ ბევრი
რამ გავიგონე მე იმ ნაკადულთაგან, მაგრამ ვეკლა-
ფრის წერა თავსაც მოახუზრებს გაცს და «არ შაიმ-
ლებს».....

გაი, ჩემო თავო, ესლა არ გამახსენდა ერთი ბუბრუ-
ხანა ბუბია ჩემის ნამბობი ამოდ მორწმუნება?! თუ ეს
თავილამ გამახსენებოდა, არას გზით არ შავიწუბელი
თავს ამის ჯღანითა.

ბუბრუსანა ბუბია ჩემმა მითხრა ერთხელ ჩემს ბალ-
ღობაში: «ბუშის-ბუში ქარს თვალთ დანახავსო და
უენო სანგების სმენა ისე შეუძლია, როგორც კარვის
მჭკერ-მეთქვისაო».

გაი, თუ მე არა თუ «ბუში», არამედ ბუშის-ბუშიც
კუო! თურა, როგორ გავიგებდი, რას ბუტუტობდნენ
ეს ნაკადულნი? მაგრამ არა უშავს-რა! თუნდ კბრეც
იყოს, რითა ვარ მე სხვასუდ ნაკლები? ერთი პეტენტი
ხომ მინცა მქვს: მეტრივის წიგნებში მამის ჩემის ბაღში
მოსუღად ვსწირავარ. მეტი რაღა დამტკიცება გნებასთ
ჩემის უბუშობისა?! კარგი გი იქმნებოდა, ღმერთ წინაშე,
დედის ჩემის გვარით გამოკეშვით ქვეყანასუ. ეს უფრო

სიძაქთლე და კანონიერობა იქმნებოდა.... შეჭყრდი შენ
უსერიო კალამო; რას ამბობ? მანდილოსნები გავკვირდ-
ვიან და ხომ იცი.....

უვაცრავად, ბატონებო, რომ ჩემს ნაჯღანში სიტყვა
«ბუში» ვინმარე! მაგრამ გასამართლებელი მიზეზი გი
მქვს. კვსთქვით «ბუშის» მაგიერ «უკანონოდ შობილი»
უნდა მეთქო, თუმცა ეს სიტყვა გაუგებარი არის ჩემთვის,
მაგრამ «ბუშის-ბუშის»-თვის რაღა უნდა დამერქვა? მას-
წავლეთ, თუ ღმერთი გწამსთ! მე გი «ოკრეტ უკანონოდ
შობილის» მეტი სიტყვა ვერ მომინახავს, და ეს გი ჯერ
შემოღებულა არ არის....

ქა, რეკა მოისმა: აღდგომა კარზედ მოგვადგა. საუ-
დარში უნდა წავიდე.

მეორედ შეხდომამდის!
ქ. ქუთაისი. ბედკრულამე.

ჩუოწ წელს, გნების-კვირა.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

გამტეობა ტფილისის თავად-აზნაურთა საადგილ-
მამულა ბანკისა ამით უცხადებს ფინანსთ სამინისტროის
გრედიტის განყოფილების ცალკე განცლარის მარწრი-
ლობას 21 თიბათვეს 1878 წ. № 8479 მარზედ, რომ
ფინანსთ მინისტრთ შესაძლოდ დაუნახავს ტფილისის
თავად-აზნაურთა საადგილ-მამულა ბანკის გირავობის
ფურცლები სასკელმწიფო პოდრიადაში მიღებულ იქმნენ
გირად ამიერ კავკასიაში. ამის გამო ხსენებულნი გი-
რავობის ფურცლები ჩაწრილნი არიან იმ სასკებლის
ქაღალდთა შორის, რომელნიც გირად მიღებულ იქმნე-
ბიან ამა 1878 წლის მეორე ნახევარში. ათ თუმინი
გირავობის ფურცელი ჩარტხული ექვს თუმან ნახევარად
ქ. ი. ას მანეთიან ფურცლად ხაზინა მიიღებს გირად
65 მანეთად.